

<https://doi.org/10.15407/uhj2023.03.221>
УДК 929.522:655.55(Н.Саєнко)«1886/2020»

Валерій ТОМАЗОВ

доктор історичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач сектору генеалогічних і геральдичних досліджень,
Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)
tomazov.valery@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4052-9438>

ГОЛОСИ З МИНУЛОГО

Рецензія на книгу: Саєнко Ніна. Пам'ять роду: епістолярії родини Саєнків. 1886—2020. Харків: Видавництво «Контраст», 2021. 648 с.: 268 іл.

Епістолярні тексти цікаві з багатьох перспектив і масштабів, оскільки репрезентують суб'єктивні виміри та культурні проєкції тієї чи іншої історичної доби. У широкому розумінні такі тексти продукують відкриття нових контекстів та пов'язані з ними культурні, мистецькі, естетичні смисли. До того ж родинне листування пропонує своєрідні вертикальні зрізи суб'єктивних вражень, рефлексій, почувань, спостережень, оцінок тощо. Навіть більше, епістолярій дозволяє сформувати антропологічні, а певною мірою й екзистенційні координати історичного часу і тому є надзвичайно важливим джерелом для різноманітних запитів як істориків, так і широкого кола учених-гуманітаріїв. Саме ці міркування обумовили наші спостереження під час рецензування видання епістолярної спадщини родини Саєнків.

З метою розкриття контекстів, які вводять читача до призначення і особливостей викладу рецензованої книги, необхідно зупинитися на постаті авторки-упорядниці.

Ім'я Ніни Олександрівни Саєнко — мисткині, мистецтвознавця, громадської і культурної діячки — добре відоме в Україні та за її межами. Килими,

Цитування: Томазов В. Голоси з минулого. [Рец. на кн.: Саєнко Ніна. Пам'ять роду: епістолярії родини Саєнків. 1886—2020. Харків: Видавництво «Контраст», 2021. 648 с.: 268 іл.]. *Український історичний журнал*. 2023. № 3 (570). С. 221—224. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.03.221>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2023. № 3 (570)

гобелени, вибійки та праці соломкою, створені нею, прикрашають експозиції музеїв та зберігаються у приватних колекціях України, Канади, США, Великої Британії, Франції, Бельгії та інших країн світу. Творчість Ніни Олександрівни є надзвичайно вдалим поєднанням народних традицій та авторської оригінальності, самобутності. Тому кожна виставка майстрині завжди є значною подією в українському культурному житті, викликає справжній інтерес любителів декоративно-ужиткового мистецтва, а кожна виставка за кордоном є пропагандою української культури, дійовим заходом публічної дипломатії, ознайомленням іноземців з минулим і сьогоденням нашої Батьківщини. Плідною є й педагогічна, громадська, культурницька діяльність Н.О. Саенко: вона багато років була консультантом Київської дитячої академії мистецтв, керівником і викладачем київської Мистецької студії імені Олександра Саенка для глухонімих дітей та сиріт, активним учасником Всеукраїнського жіночого товариства імені Олени Теліги.

Неоціненним є внесок Ніни Олександрівни у справу увічнення пам'яті її батька — видатного художника Олександра Ферапонтовича Саенка (1899—1985 рр.). Ще 1996 р. за її ініціативи та зусиль на історичній батьківщині митця — у Борзні на Чернігівщині — було засновано художньо-меморіальний музей «Садиба народного художника України О. Саенка», який і досі залишається об'єктом пильної уваги та піклування з боку Ніни Олександрівни. 2006 р. вона очолила Міжнародний благодійний «Фонд Олександра Саенка», покликаний сприяти популяризації та вивченню творчості цієї непересічної постаті вітчизняної культури. Незважаючи на таку різнопланову діяльність, Ніна Олександрівна встигає багато працювати як дослідниця творчого та життєвого шляху Олександра Саенка — її перу належить ціла низка книг та статей, присвячених батьку, зокрема «Олександр Саенко: До становлення і розвитку українського монументально-декоративного мистецтва ХХ століття: книга-альбом» (Київ: Видавництва Олени Теліги, 2003. 560 с.: 264 іл.); «Олександр Саенко: Мистецька спадщина і сучасність» (Київ: Компанія ЛІК, 2009. 320 с.: 310 іл.); «Шевченкіана Олександра Саенка: книга-альбом» (Харків: Видавництво «НТМТ», 2014. 192 с.).

По крихтах, використовуючи потенціал державних архівів і родинного зібрання, дослідниця крок за кроком відновлює історію свого роду, який корінням заглиблений в славні часи козацької України, є невід'ємною частиною нашого народу та його минулого. Може саме це і визначило подальшу долю його представників, які завжди були у самій гуштині громадських, політичних і культурних подій своєї батьківщини, віддаючи всі свої сили й енергію на вітар боротьби за її незалежне та вільне існування, її славне майбутнє.

У роді Саєнків було чимало яскравих особистостей, кожна з яких гідна окремого дослідження. Тому, нам здається, що авторці дуже непросто в її дослідницьких студіях, оскільки перед нею постає ще величезна кількість завдань, вирішення яких вимагає багато часу та неабияких подальших зусиль. Окрім Олександра Ферапонтовича, знаковими фігурами роду були відомий педагог Ферапонт Петрович Саєнко (1861—1923 рр.), дідусь Ніни Олександрівни, та знаний агроном Микола Ферапонтович Саєнко (1891—1952 рр.), її дядько. Вони обидва відзначилися також на ниві громадського, політичного та культурного життя.

Але значною особливістю роду Саєнків, як, до речі, багатьох українських славних родів, була ціла плеяда непересічних жінок: Мотрона Іллівна Саєнко (1861—1939 рр.), народжена Федюрко — дружина Ферапонта Петровича; Маргарита Ферапонтівна Саєнко (1889—1933 рр.) — його донька та ін. Читаючи праці Ніни Олександрівни, розумієш, наскільки важливим у житті чоловіків з родини Саєнків була присутність цих жінок, які створювали необхідну для їхньої діяльності атмосферу, поділяли їхні інтереси та всі тяготи їхньої долі, підтримували, надихали.

Нова книга Ніни Олександрівни «Пам'ять роду» продовжує серію праць з родової історії. В цьому розкішному альбомі представлено листування представників роду за півтора століття — найдавніший лист датується 19 січня 1886 р., а останні — 2020 р.

Треба зазначити, що листування, традиції якого, на жаль, поступово згащують сьогодні через появу нових засобів комунікації, покликаних до життя докорінними змінами у способі існування людства, є надзвичайно цінним історичним джерелом. Всебічним дослідженням приватного листування, його значенням для реконструкції минулого займається спеціальна історична дисципліна — епістолологія, або епістолографія (від давньогр. *επιστολή* — послання, лист, *λόγος* — вчення, наука, *γράφω* — писати, записувати). Приватне листування має значний інформаційний потенціал: може містити відомості соціально-політичного, побутового, суспільно-культурного характеру, біографічні, генеалогічні, просопографічні факти тощо. Зрозуміло, що не всі листи мають однакову джерельну цінність. Насиченість епістолярію різноманітною інформацією визначається особистістю автора та адресата, їхнім соціальним становищем, культурним та інтелектуальним рівнем, світоглядними орієнтирами. Звичайно, треба пам'ятати, що листування, як і щоденники, мемуари та інші джерела приватного походження, є надзвичайно суб'єктивним та вимагає верифікації наведених у ньому відомостей, критичного до них ставлення, але значення епістолярію для розуміння історичного контексту людського життя, відчуття родинної і професійної атмосфери є надзвичайним.

Саме цим вирізняється нова книга Н.О. Саєнко — спробою відтворити атмосферу життя кількох поколінь представників славного роду. Ми чуємо їхні живі голоси, що долинають до нас крізь століття.

Листи, що дбайливо зберігалися авторкою та були ретельно опрацьовані для публікації, різні за змістом — господарські, професійні, родинні, дружні. Вони розкривають внутрішній світ авторів і адресатів, коло їхніх зацікавлень, особли-

вості родинних стосунків, дружнє оточення, серед якого відомі діячі української культури — Ганна Барвінок, Михайло Стельмах, Василь Касіян та ін. Через це листування перед читачем розгортається не тільки історія окремих особистостей і всього роду — зі щоденними радощами та бідами, успіхами та невдачами, а й історія нашої багатостраждальної Батьківщини. Недарма Ніна Олександрівна у післяслові до книги зазначає: «За долею моєї родини поставало життя українського народу — боротьба за волю й незалежність: революції, війни, голодомори, репресії, чорнобильська трагедія і, врешті, як результат звитяжного переможного шляху — становлення й утворення незалежної Української Держави».

Окрім листів, у книзі наведено стислі, але інформативні довідки про життя відомих представників роду, опубліковано акти громадянського стану, документи про отримання освіти, нагородження, службові призначення тощо. Видання гарно ілюстровано, зокрема рідкісними фотографіями. Переважна більшість опублікованих матеріалів — це родинний архів Саєнків, але певна частина була виявлена авторкою в архівних та музейних фондах.

Книга розрахована, перш за все, на широке коло читачів, котрі цікавляться вітчизняною історією та культурою. Тому збірка документів, вміщена у виданні, не відповідає археографічним канонам та суворим вимогам істориків-професіоналів, зокрема відсутні легенди до документів, через що, на жаль, місце зберігання їх не завжди зрозуміло, а також заголовки, в яких, зазвичай, зазначається основна інформація: дата, різновид, автор, адресат, короткий зміст. Проте праця від цього не втрачає свого історико-культурного значення та буде корисною як для любителів, так і для науковців.

На початку книги вміщено родовідне дерево Саєнків, що дозволяє орієнтуватися в родинних зв'язках представників роду, листи яких опубліковано в основній частині видання, та вступну статтю авторки «Про рід Саєнків», що в концентрованій формі дає уявлення про історію роду. Іменний покажчик наприкінці книги значно полегшує пошук інформації про ту чи іншу особу.

І наостанок, хочеться привітати Ніну Олександрівну з виходом у світ цієї книги та побажати їй подальших творчих успіхів і наукових звершень!

Надійшла / Received 10.02.2023

Valerii TOMAZOV

Doctor of Historical Sciences, Senior Researcher,
Head of Sector of Genealogical and Heraldic Research,
Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
tomazov.valery@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4052-9438>

VOICES FROM THE PAST

[Book review: Saienko Nina. Memory of the Family: Epistolaries of the Saenko's Family. 1886—2020. Kharkiv: "Kontrast" Publishing House, 2021. 648 p.: 268 il.]